

Dubravka Zima, *Djevojka u gradu. Djevojaštvo u 19. stoljeću* (Zagreb: Ljevak, 2022), 303 pp.

Autorica knjige *Djevojka u gradu. Djevojaštvo u 19. stoljeću* Dubravka Zima hrvatskoj javnosti ponajviše je poznata po dvjema knjigama o hrvatskoj književnici Ivani Brlić-Mažuranić: *Ivana Brlić-Mažuranić* (2001) i *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić* (2019).

Knjiga *Djevojka u gradu* podijeljena je na sljedeća poglavlja: »Predgovor«, »Uvod« (potpoglavlja »Kratki pregled historiografije djevojaštva«, »Historiografija djevojaštva u hrvatskom kontekstu«, »Djevojka u gradu: opis, regulacija, imagologija« (potpoglavlja »Pravna kodifikacija djevojaštva«, »Pedagoška i (pseudo)psihološka imagologija građanskog djevojaštva«, »Normiranje i regulacija građanskog djevojaštva: savjetnici, bonton, primjeri i ideali ili *Kako da djevojka omili Bogu i ljudem*«, »Figura djevojke u fikcionalnim i nefikcionalnim književnim tekstovima do kraja 19. stoljeća«, »Djevojka u kanonskoj hrvatskoj književnosti 19. stoljeća«, »Dječja i adolescentska proza za djevojke do kraja 19. stoljeća«, »Djevojka u gradu: življena djevojaštva« (potpoglavlja »Djevojke i tijelo: aspekti tjelesnosti kao historiografska tema«, »Djevojke i prostor«, »Obrazovanje gradske djevojke«, »Djevojka u društvu: društvenost i kulturne prakse«, »Djevojačka afektivnost: ljubav i zaljubljenosti«, »Literatura« (potpoglavlje »Popis književnih tekstova«), »Kazalo imena« i »Bilješka o autorici«.

Temi knjige Dubravka Zima »<...> pristupa iz pozicije povijesti mladenaštva tragajući za imagološkim strukturama o djevojkama, kao i za materijalnim, historiografskim provjerljivim tragovima života gradskih djevojaka u navedenom razdoblju« (p. 10). Pri pisanju knjige autorica se je oslanjala na historiografska vrela koja su uključivala dnevnik i druge osobne tekstove mladih djevojaka. Tri su glavne protagonistice ove knjige: Dragojla Jarnević, Ivana Brlić-Mažuranić i Vilma Miskolczy udana Vukelić. I dok su prve dvije vodile dnevnik u koje su zapisivale događaje iz svog svakodnevnog života, Vilma Vukelić ostavila je opsežan memoarski zapis. Jarnević je odrastala u Karlovcu, Brlić-Mažuranić u Zagrebu a Vukelić u Osijeku što daje prikaz života i interesa djevojaka u glavnom gradu i u manjim sredinama na našem prostoru.

U 19. stoljeću u nas se javlja više priručnika za djevojke. Godine 1865. Franjo Kalić je za djevojke napisao priručnik o gospodarstvu naslovljen *Mala gospodarica ili najbitnije čestice umnoga gospodarstva*. Davorin Trstenjak

autor je priručnika *Dobroj kućanici* koji je objavljen 1880. godine i koji je bio namijenjen seoskoj djevojci. Josip Gall je 1881. godine objavio priručnik *Uzordjevojka: kako da djevojka omili Bogu i ljudem*. Gallov priručnik bio je namijenjen građanskim djevojkama. Ovdje valja spomenuti i savjetnik za lijepo ponašanje pedagoginje Marije Jambrišak *O pristojnom vladanju u svim životnim prilikama: rukovođ za općenje u obitelji, u društvu i u javnom životu* koji je prvi put objavljen 1896. godine i koji je bio namijenjen djevojkama iz građanski obitelji, ali Jambrišak spominje i sluškinje i radnice. Janko Tomić je 1888. godine objavio priručnik *Sielo za zabavu i pouku* koji je imao odgojno-poučni karakter. Nadalje »Zasebno područje savjetničkih diskursa predstavlja konfesionalni savjetnički korpus, u kojem brojem izdanja dominira katolička moralka« (p. 73). Najstariji savjetnik za katoličke djevojke je *Zaručnica Isusova: poučna i molitvena knjiga namijenjena djevojkama* iz 1863. godine. Što se tiče drugih konfesija osječke židovske djevojke mogle su pohađati Djevojačku pučku školu za izraelitsku mladež koja je djelovala od kraja 1880-ih godina.

Autorica je u knjizi posebnu pažnju posvetila obrazovanju djevojaka na našem prostoru u 19. stoljeću. Djevojke su imale mogućnost pohađati četverogodišnju pučku školu, a zatim ako su željele i ako su to mogućnosti dozvoljavale četverogodišnju višu djevojačku školu. Gimnazijsko obrazovanje djevojke su mogle steći samo u školama izvan Hrvatske. Važnu ulogu u obrazovanju Hrvatica imalo je otvaranje Privremenog ženskog liceja u Zagrebu 1892. godine. Djevojkama je dozvoljeno redovito studiranje na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu 1901. godine.

Zanimljiv aspekt koji autorica u knjizi obrađuje jest flaniranje, »<...> pješačko kretanje gradom bez svrhe i cilja, <...>« (p. 180). No, *flâneuse* su mogle biti samo djevojke iz viših slojeva, dok su se šetanje djevojaka gradom koje su potjecale iz nižih slojeva smatrale skitnjom što je bilo kažnjivo djelo. Djevojke, najčešće iz viših slojeva, šetale su se po ulicama, šetalištima i parkovima radi druženja i razonode. Međutim, mlade djevojke nisu hodale po gradu samo radi zabave, nego i radi posla. Ova vrsta hodanja prije svega odnosila se je na djevojke iz radničke klase i na sluškinje koje su u gradu obavljale različite poslove. Ovdje treba spomenuti i organizirano masovno hodanje »<...> kao ritualno ili simbolično ponašanje, odnosno kao simboličan, visoko stiliziran iskaz nekog kolektivnog identiteta« (p. 195), koje su prakticirale i mlade djevojke. Primjer ovakvog načina hodanja bile su npr. tijelovske procesije u kojima su sudjelovale mlade djevojke koje su se za tu priliku posebno odijevale i ukrašavale.

Smatram da ova knjiga ima dva problematična momenta. Prvi se odnosi na autoričino razmatranje psihologije krajem 19. stoljeća. Tvrdnja kako »<...>

do kraja 19. stoljeća hrvatska pedagogija ni filozofija nisu iznjedrile sustavniju teorijsku osnovu psihološke znanosti <...>« nije ispravna, posebice ako se u obziru uzmu dvije činjenice. Prva je ta, da se je psihologija odvojila od filozofije tek 1879. godine te je krajem devetnaestog stoljeća još uvijek bila *nova* znanost koja je tek formulirala svoj predmet. Primjera radi, knjiga *Grundriss der Psychologie (Nacrtna psihologija)* oca psihologije Wilhelma Wundta, u kojoj je on postavio temelje psihologije, objavljena je tek 1896. godine. Druga je ta da autorica ne navodi udžbenik *Psihologija za srednja učilišta* hrvatskog filozofa Gjura Arnolda koji je prvi put objavljen 1893. godine i koji se smatra najznačajnijim udžbenikom iz psihologije tog razdoblja. U njemu je Arnold dao pregled psihologije i njezine povijesti. Nadalje autorica, koja se poziva na Glaserove članke i Basaričekov udžbenik, navodi kako niti jedan od njih ne obrađuje razvojnu psihologiju. Basaričekov udžbenik *Kratko izkustveno dušoslovlje* objavljen je 1877. godine, dakle dvije godine prije zasnivanja psihologije kao samostalne znanosti, a Glaserov tekstovi su pod naslovom »Oris psihologije« objavljavani u časopisu *Napredak* u razdoblju od 1875. do 1876. godine, dakle u vrijeme kada *de facto* psihologija kao samostalna znanost nije postojala. Ono što se danas podrazumijeva pod razvojnom psihologijom bilo je u to vrijeme dijelom medicine. Temeljni problem proizlazi iz činjenice što se pri pisanju ovog djela knjige autorica isključivo oslonila na podatke iz članka Krunoslava Matešića »Prvi udžbenici iz psihologije objavljeni u Hrvatskoj u 1870-ima« u kojem, s pravom, nije obrađen udžbenik Gjura Arnolda. Drugi problem odnosi se na stil kojim je knjiga napisana. Neki dijelovi knjige napisani su vrlo lijepim popularnim izričajem, dok su drugi dijelovi napisani po strogim znanstvenim uzusima što odaje dojam stanovitog *patchworka* i neusklađenosti. Ovaj dojam za sobom povlači pitanje kome je zapravo ova knjiga namijenjena.

Knjiga *Djevojka u gradu. Djevojaštvo u 19. stoljeću* Dubravke Zima predstavlja značajan doprinos istraživanju povijesti žena u nas. Knjiga progovara o dosad neobrađenim i neistraženim temama te čitatelja upoznaje sa životom mlade djevojke, adolescentkinje, koja odrasta u društvu koje je obilježeno brojnim normama ponašanja. Posebno je značajno što autorica osim o životu gradskih djevojaka progovara i o mladim djevojkama koje su bile pripadnice nižih društvenih slojeva (radnice, sluškinje) što daje zaokruženu sliku položaja djevojaka u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Treba pohvaliti i korištenje historijskih izvora poput dnevnika i memoarskih zapisa što knjigu čini autentičnom i nadasve privlačnom za čitanje. U prikazu sam iznijela dijelove knjige koji su predmetom mojih istraživanja i osobnih afiniteta, no knjiga obiluje zanimljivim podacima i opisima te smatram da je vrijedno odvojiti vrijeme i pročitati je, ako ne iz rakursa ženske povijesti onda kao svjedočanstvo o jednom uzbudljivom periodu

hrvatske povijesti. I na kraju jedna mala zamjerka opremi knjige. Atraktivnosti ove knjige uvelike bi pridonijeli slikovni prikazi kojih na žalost nema.

Ivana Skuhala Karasman